

Borovský, Tomáš

Josef Macůrek (1901–1992) : nemo ultra posse tenetur

In: *Pod ochranou Kleió : historické obory na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity*. Borovský, Tomáš (editor); Němec, Jiří (editor). Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2019, pp. 54-55

ISBN 978-80-210-9258-7; ISBN 978-80-210-9259-4 (online : pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141039>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

a výzkum církevních poměrů v českých zemích ve 14. století a na počátku 15. století završil v knihách *Sektářství v Čechách před revolucí husitskou* (1929) a *Církevní politika arcibiskupa Jana z Jenštejna* (1933), z nichž prvá se dočkala nadšené reakce Josefa Pekaře. Obě ukazují typ historika, který se nespokojuje s konstatováním ověřených faktů a jejich spojováním do genetické vývojové řady, ale směřuje k porozumění minulosti a jejímu vysvětlení cestou niterného znovuprožití. Rudolf Holinka patřil spolu s Josefem Pekařem a Zdeňkem Kalistou k asi nejvýraznějším představitelům duchovněného směru v českém dějepiscetví, filozofické školení jej však vedlo k ostrážitosti při psychologickém ponoru do hodnotových a mentálních sfér středověké společnosti. Obě knihy také prokázaly evropský rozhled mladého historika, který podpořilo i několikaměsíční římské stipendium.

Na základě publikace o Jenštejnovi získal Holinka v Bratislavě venia docendi všeobecných dějin středověku. Ve výzkumu husitského myšlení poté pokračoval edicemi traktátů Petra Chelčického (1940) a postily Jakoubka ze Stříbra (1951) a současně se obrátil i k problematice legend a počátků křesťanství v Čechách a v Uhrách. Smrt Josefa Pekaře v roce 1937 jej přivedla k otázkám historiografickým, když pro posmrtný sborník sepsal rozsáhlou a kongeniální studii o Pekařově díle a jeho metodických východiscích. V roce 1939 musel z Komenského univerzity odejít, po roce 1945 pak patřil k nevhodnějším kandidátům na uvolňovaná místa v historickém semináři Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, kde také od akademického roku 1946/1947 zahájil přednášky z obecných dějin středověku a roku 1947 byl jmenován řádným profesorem.

Schopnost kultivované popularizace osvědčil v knize *Svatý Vojtěch* (1947) a portrétech připravených pro sborník *Hrdinové a věštcí českého národa* (1948), který sám redigoval. Tato díla ale vyznačovala sklonek doby, kdy se mohl svobodně věnovat tématům z církevních dějin středověku. Jeho studie z počátku padesátých let ukazují bolestnou snahu o osvojení si marxistického přístupu k minulosti, který byl v rozporu s celým předešlým Holinkovým dílem. Jako vedoucí nově zřízené katedry historie musel legitimizovat reorganizaci studia v marxisticko-leninském duchu a počínání mladých asistentů, přitom kvůli tradičnímu pojetí svých přednášek čelil nevybíravým útokům absolventů dělnických kurzů. Slova v titulu medailonu pronesl na sebekritické schůzi katedry historie, kde se snažil hájit pozůstatky humanistického liberálního pojetí výchovy studentů proti diktovanému podřízení studia dějin historickému materialismu. Setrvalému tlaku jeho srdce podlehl na sklonku roku 1953.

Josef Macůrek (1901–1992)

Nemo ultra posse tenetur

Chomýž, kde se Josef Macůrek narodil, leží na západním úpatí Hostýnsko-vsetínské hornatiny, a právě svěrázný kraj hor, lesních samot a valašských pastevců se stal jedním z důležitých témat Macůrkova odborného díla, přestože jej zájmy od dob studií historie a zeměpisu na pražské filozofické fakultě táhly mnohem dále na východ. Jeho učitelem byl Jaroslav Bidlo, autorita v oboru dějin východní Evropy, pod jehož vlivem se Josef Macůrek zaměřil zprvu na dějiny Balkánu. V disertaci se zabýval otázkou husitství v rumunských zemích (vyšla v podobě rozsáhlé studie v *Časopise Matice moravské*, 1927) a již roku 1930 se na Karlově univerzitě habilitoval pro obor dějiny východní Evropy a Balkánského poloostrova. Zdárně se rozvíjející akademická

kariéra se však v tomto bodě zadržela, neboť Jaroslav Bidlo se obtížně smiřoval s myšlenkou, že by měl časem odejít do penze a přepustit stolicí východních dějin svému nástupci, ať již by jím byl Josef Macůrek, nebo o desetiletí starší Milada Paulová.

Bidlo se však bezesporu zasloužil o Macůrkovo ustanovení mimořádným profesorem v Brně, kde na počátku třicátých let stále zůstávala neobsazena plánovaná stolice pro slovanské dějiny. Kritická situace brněnské filozofické fakulty v první půli třicátých let, kdy se opět uvažovalo o jejím zrušení, ale odložila Macůrkovo jmenování na stolicí slovanských dějin až do roku 1935. Zisk stálého místa znamenal mocný impulz pro Macůrkovy badatelské plány. Ještě před nástupem v Brně rozšířil svůj badatelský zájem o Uhry a Polsko a díky rozsáhlým jazykovým znalostem záhy proniknul do problematiky pramenů a starších dějin těchto zemí. Již roku 1934 vyšly jeho *Dějiny Maďarů a uherského státu*, které ukazují Macůrkovu schopnost zvládnout rozsáhlé dějinné plochy a synteticky propojit rovinu faktografických údajů s obecnými charakteristikami doby. Jaroslav Marek vystihl jeho přístup slovy „*vanutí nad dějinami*“. Ač byl Macůrkův přístup k dějinám metodologicky ukotven v tradiční kritice pramenů, kterou si osvojil v pražském historickém semináři a která se ozývá v jeho pracích tam, kde dojde na detailnější otázky, nebál se vyslovovat zobecňující soudy o povaze dění na rozsáhlých územích a v celých dějinných epochách.

Snaha o syntetické uchopení dějin východní Evropy se naplno projevila v Macůrkových dílech vydaných po roce 1945, ať již jde o trojdílné *Dějiny východních Slovanů* (1947), *Dějiny polského národa* (1948) nebo *Dějepisectví evropského východu* (1946). Posledně jmenovaná kniha byla zamýšlena jako první dílčí realizace široce koncipovaného projektu podat úvod do dějin slovanských národů, který by patrně založil teoretické zdůvodnění dějin „*východní Evropy jakožto zvláštního světa*“. Po tvrdé marxisticko-leninské kritice Macůrkova *Dějepisectví evropského východu* však z těchto plánů sešlo. V důsledku událostí roku 1948 musel Macůrek rezignovat na některé záměry a přizpůsobit se. Pragmaticky vstoupil do komunistické strany, ze které byl záhy jako „*silný individualista*“ vyloučen, jeho působení na fakultě to však neohrozilo. Stal se jednou z hlavních osobností nově založené katedry historie a po jejím rozdělení roku 1957 mu logicky připadlo vedení katedry dějin SSSR, střední a jihovýchodní Evropy; souběžně působil také v brněnské pobožce Slovanského ústavu, na jejímž vzniku měl významný podíl.

Pod vlivem politických okolností ale Macůrek omezil svůj výzkum východní Evropy (s výjimkou polských dějin) a začal se věnovat problematice regionálně bližší, vztahům českých zemí a Horních Uher i úvodem zmíněnému Valašsku. Na výzkumu pramenů z předbělohorského období vychoval jednu generaci svých žáků. S Milošem Rejnušem vydal knihu *České země a Slovensko ve století před Bílou Horou* (1958), na kterou o desetiletí později navázal titulem *České země a Slovensko (1620–1750)*. Valašsku věnoval nejen četné studie a popularizační texty, ale také práci *Valaši v Západních Karpatech v 15.–18. století* (1959), kterou významně ovlivnil bádání o pozdní fázi osídlování Moravy. Další větší práce z doby před jeho penzionováním se týkaly česko-polských vztahů a při jejich přípravě opět zapojoval do výzkumu své žáky.

Macůrkovy nepokryté sympatie k reformním snahám pražského jara měly za následek, že byl zbaven vedoucích funkcí a ještě před dovršením sedmdesáti let věku odeslán do penze. Spolupráci s fakultou ale zcela nepřerušil, dále se účastnil konferencí a přispíval do odborných publikací. Jeho hlavní pozornost ovšem nyní poutala východní Morava, které zasvětil knihy *Pod Hostýnem a Křídlem* (1975) a *Z minulosti východní Moravy v 18. a 19. století* (1980). Do závěru svých vzpomínek *Úvahy o mé vědecké činnosti a vědeckých pracích* (1998), které psal v pozdním věku a z nichž promlouvá lidsky pochopitelný pocit nedocení jeho díla, vetkl citát z nadpisu tohoto medailonu. Rozsah a význam díla Josefa Macůrka se přesto zdají být v poměru k jednomu lidskému životu nemožné.